

Razvoj onkologije u Rijeci tijekom 20. stoljeća

Pavlović, Predrag; Pavlović-Ružić, Ira; Pavlović, Ivan

Source / Izvornik: **Medicina, 2001, 37, 63 - 70**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:184:635196>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of
Medicine - FMRI Repository](#)

RAZVOJ ONKOLOGIJE U RIJECI TIJEKOM 20. STOLJEĆA

THE PROGRESS IN THE ONCOLOGY IN RIJKA DURING 20th CENTURY

Predrag Pavlović, Ira Pavlović-Ružić¹, Ivan Pavlović²

SAŽETAK

Istraživanje razvoja zdravstvene službe u Rijeci, posebno onkologije, pokazuje da ima malo relevantnih podataka za prvu polovicu 20. stoljeća.

Ipak, prema podacima arhivske građe i pojedinačnih zapisa, već 1923. godine maligni tumori počinju se liječiti rendgenskim zračenjem u Gradskoj bolnici *Sveti Duh* u Rijeci, a 1930. osnovan je i Onkološki dijagnostički centar. Četiri godine poslije u toj bolnici započinje s radom Institut za dijagnostiku i terapiju malignih bolesti, a u uporabi je i radijum-terapija. I u općoj bolnici na Sušaku uvodi se 1936. godine rendgenska terapija tumora.

Nakon Drugoga svjetskog rata obnavljaju se bolničke službe, pa i služba za terapiju malignih tumora. Ta se služba šezdesetih godina ujedinjuje, za što je velik poticaj bio razvoj radijacijsko-onkološkog zavoda opskrbljenog najmodernijim uređajima za radioterapiju i primjenu kemoterapije te edukaciju brojnih specijaliziranih kadrova. Uspostavlja se stalni timski rad s nekoliko klinika i bolnica, te dobra interdisciplinarna suradnja s ostalima na temelju zajedničke i jedinstvene doktrine u rješavanja onkološke problematike.

U okviru više bolničkih specijalnosti, unapređuje se onkološka skrb i uvodi se nastavna fakultetska i raznovrsna znanstvena djelatnost uz veliko zalaganje i doprinos mnogobrojnih riječkih onkologa tijekom prošlog stoljeća.

KLJUČNE RIJEČI: etape razvoja onkologije, Rijeka tijekom 20. stoljeća, onkološki centar

UVOD

Za našu zemlju i grad Rijeku dvadeseto je stoljeće predstavljalo burno doba stvaranja više država, njihova propadanja, ali i pojavu tri razorna rata u dugotrajnom bodu stjecanja nacionalne nezavisnosti. Sam je grad za to vrijeme često mijenjao status, određeno je vrijeme bio fizički razdvojen u dvije cjeline (Rijeka i Sušak), koje je

ABSTRACT

There is a big shortage of adequate information and archival data about the development of health services, especially oncology in Rijeka for the first part of 20. century. However, the important fact is that already in 1923. first X-rays therapy of tumors has started in General hospital *Holly Spirit* in Rijeka, and in 1930. Onological Diagnostic Center was established. Four years later, in the same hospital, its work has started the Institute for Diagnostic and Therapy of Malignant Tumors with applications of Radium therapy. Very soon after, in 1936., X-rays therapy of different malignancies has also started in general hospital Sušak. After the World War II, all hospital departments have been restored and reorganized as well as the radiotherapy unit. In sixties, big progress has been achieved in establishing the regional Radiotherapy and Oncology Institute in Rijeka. It was well equipped with all modern radiotherapy facilities, as well as for chemotherapy and especially with excellent trained medical staff. Teamwork is implemented with some other specialties and hospitals. Modern pattern in diagnostic procedure for different tumors was introduced in practice.

Improvement has been achieved in oncological care in general for all specialties and Oncology has been introduced in different studies at the School of Medicine-Rijeka. Many excellent oncologists have significantly contributed for successful development on Oncology in Rijeka in past century.

KEY WORDS: steps in oncology development, Rijeka during 20th century, Oncological center

u razdoblju između dvaju svjetskih ratova čak dijelila i državna granica (talijanska okupacija Rijeke).

Na početku 20. stoljeća Rijeka je bila važno gospodarsko kulturno i zdravstveno središte s oko 60.000 stanovnika (uključujući Trsat i Sušak). Taj je veliki grad tada imao i izrazito razvijen društveno-kulturni život te snažnu skupinu intelektualaca u Klubu za prirodne znanosti, koji su često bili promicatelji novih saznanja i svjetskih postignuća. Podsjetimo se da već 20. veljače 1896. godine, niti mjesec dana od Röntgenova prikaza X-zraka u Würzburgu, i u Rijeci prof. dr. Petar Salcher demonstrira rendgenske snimke skeleta ruke, a sam rendgenski aparat ustupa riječkoj bolnici 1899. godine ^{2,4}.

Glavna riječka Bolnica *Sv. Duh* izgrađena je na Belom Kamiku 1880. godine, ima 240 postelja s kirurškim,

Ustanove: ¹ Zavod za radioterapiju i onkologiju, Klinički bolnički centar Rijeka, ² Klinički zavod za radiologiju, Klinički bolnički centar Rijeka

Prispjelo: 25. studenoga 2001.

Primljeno: 5. prosinca 2001.

Adresa za dopisivanje: Prof. dr. sc. Predrag Pavlović, dr. med., Bulevar oslobođenja 19, 51000 Rijeka, Tel: 422-777

internim, kožnoveneričnim, duševnim i zaraznim odjelom te rodilištem, koje već tada vode vrsni liječnici. U Sušaku se od 1909. godine, umjesto bolnice, razvija klimatsko lječilište s nekoliko kupališta i privatnim sanatorijem *Pećine*, smješteno u zdanju današnjeg *Park*-hotela¹.

SVRHA RADA

Svrha je ovog rada skupiti, složiti i sistematizirati te zapisom dokumentirati sve bitne podatke o zdravstvenom radu i, posebice, o bavljenju onkološkom problematikom pojedinih liječnika i službi u obje bolnice u prvoj polovici 20. stoljeća, s posebnim naglaskom na Bolnicu *Sv. Duh* u Rijeci. Naime, dok za osoblje i rad Opće bolnice u Sušaku postoji obilje točnih podataka i arhivske građe, za riječku bolnicu takvih podataka nema ili su veoma skromni i nepotpuni. Dapače, zbog manjkavosti zapisane riječi, posebice o onkološkoj službi u bolnicama, često se navode pogrešni podaci. Isto tako, tijekom vremena gube se podaci usmenog prenošenja tadašnjih sudionika na njihove učenike, sjećanja blijeđe i podaci se zaboravljaju. Zato skupljanje i ispitivanje podataka, te nastojanje točnog prikaza razvoja onkologije u Rijeci ima veliku vrijednost za buduće naraštaje.

MATERIJAL I METODE ISTRAŽIVANJA

Izvor podataka za ovaj rad ponajprije je arhiva Zavoda za radioterapiju i onkologiju KBC-a Rijeka, koju je jedan od autora ovog rada djelomično za razdoblje 1934.–1942. godine našao odbačenu u kutu jednog bolničkog skladišta prije 45 godina, sredi je, složio prema godinama i spremio.

Osim što smo proučili tu dokumentaciju, istražili smo i proučili poslije i različite spise, dopise iz bolničke arhive i privatnih arhiva te zapise u tisku, medicinskoj, povijesnoj i ostaloj literaturi o pojedinim događajima ili liječnicima koji su se bavili onkološkom problematikom u Rijeci. Svi su zapisi sistematizirani i međusobno uspoređeni, što je bilo potrebno učiniti da bi se osigurala točnost izloženih podataka.

Pisana dokumentacija za razdoblje između dvaju svjetskih ratova u nekim je razdobljima manjkava i nepotpuna. Da bi se i za ta razdoblja dobio odgovarajući prikaz, poslužili smo se priopćenjima koje smo dobili u razgovorima s nekim od naših uglednih liječnika i profesora koji su se bavili povijesti zdravstvenih zbivanja u Rijeci u to doba, ili su poznavali tadašnju situaciju u riječkoj bolnici i neke sudionike (N. Korin, J. Sepčić, I. Luttenberger, M. Zgrablić), na čemu im se posebno zahvaljujemo.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA – PRIKAZ RAZVITKA RIJEČKE ONKOLOGIJE

Razvoj onkologije u prošlom stoljeću može se podijeliti u četiri razdoblja.

U prvom razdoblju od početka stoljeća do kraja Prvoga svjetskog rata u Rijeci postoji dobro opskrbljena

bolnica s više odjela i istaknutim liječnicima kao što su prim. dr. Antonio Grossich, prof. dr. Lionello Lenaz, prim. dr. Giorgio Catti, prim. dr. Ivan Kiseljak i mnogi drugi.

U Sušaku koji se brzo razvija, nedostaje bolnička služba pa već 1906. godine započinje inicijativa za izgradnju još jedne bolnice s 200 kreveta.¹ Tako za vrijeme Prvoga svjetskog rata djeluju vojne bolnice u Martinšćici te u dijelu Vojno-pomorskog učilišta u Rijeci (današnji KBC – Rijeka, lokalitet Rijeka).

U prvom razdoblju riječki liječnici dijagnosticirali su maligne tumore kako su u postojećim uvjetima mogli, a provode i uvode neke nove kirurške zahvate u skladu sa svjetskim trendovima (radikalni kirurški zahvati kod karcinoma želuca, maternice i dojke).

Početak 20. stoljeća označen je u Rijeci upotrebom rendgenske dijagnostike, što je u početku obavljao dr. Izidor Garofolo koji se smatra prvim riječkim radiologom, a poslije postaje i oftalmolog.^{2,4} Rendgenski kabinet preuzima dr. Lodovico Holtzabeck, poslije primarijus, sin uglednoga riječkog liječnika, prim. dr. Maximiliana Holtzabecka koji je imao nesreću da u epidemiji kolere 1886. godine i sam oboli i umre od nje u područnoj bolnici na Mlaci.

Na početku dvadesetog stoljeća u Rijeci djeluju i drugi, pa čak i u svjetskim razmjerima, zapaženi liječnici i znanstvenici. Tako je prim. dr. A. Grossich, izvrstan kirurg, 1908. godine patentirao i prikazao na medicinskom kongresu u Budimpešti svoje otkriće uspješne predoperativne dezinfekcije kože bolesnika jednom otopinom. Tu je i prim. dr. L. Lenaz koji je 1901. godine preuzeo vodstvo bakteriološkog laboratorija u bolnici s prosekturom, što je tada značilo velik napredak. Dr. Lenaz je poslije uspješni predavač na Medicinskom fakultetu u Padovi, a istodobno se bavi istraživanjima u hematologiji, nefrologiji i neuropatologiji. Njegov je velik doprinos u tumačenju leukemije kao tumorske bolesti, a ne, kao što se prije shvaćalo, hiperplastičnih (proliferacija) promjena u krvi, što je bez sumnje bio velik iskorak u tadašnjoj onkologiji.³

U drugom razdoblju riječke onkologije (1918.–1945.) Rijeka, Kvarner i Istra odvojeni su od matice zemlje, a fašistički režim želi grad i cijelo područje što više talijanizirati. Sušak (s Trsatom), koji je 1919. godine postao gradom, nema bolnicu već je međudržavnim ugovorom imao osigurano 150 postelja u Bolnici *Sv. Duh* za naše stanovnike s ove strane granice.

Međutim, gradska Bolnica *Sv. Duh* na Belom Kamiku postaje premala pa se 1924. godine seli u prazne zgrade Vojno-pomorskog učilišta. Pojedini odjeli dobivaju veće prostorije, a bolesničke su sobe velike i prostrane čime se stvaraju uvjeti za ugodniji boravak bolesnika. Zapošljavaju se novi liječnici, svi koji vode pojedine odjele su Talijani, a i ostali su liječnici diplomirali najčešće u Padovi i Bologni, tada vodećim medicinskim fakultetima u Italiji.

Na internom odjelu radi prim. dr. Giorgio Catti koji se posebice bavi pulmologijom, a osniva i otorinolaringo-

logiju u našem kraju. Međutim, zbog izrazita hrvatstva mora uskoro emigrirati u Sloveniju. Iz Padove tada za šefa interne dolazi profesor dr. G. Jachia, koji unapređuje tu službu i odvaja je od zaraznog i duševnog odjela. Tu još rade i dr. Martini i dr. Gajo Švalba.¹

Nakon odlaska prim. dr. Antonija Grossicha, koji se pridružuje fašistima i napušta medicinu, na kirurgiji nastupaju promjene. Na čelo odjela dolazi njegov sin dr. Ruggero Grossich koji postaje primarijus 1937. godine, a prema zapisima vrstan je operater. U radu mu pomažu prim. dr. Dante Curri, dr. "Muki" Maxer i dr. Viktor Funderle. Doktor Funderle pokazuje zanimanje i za liječenje malignih tumora, pa je prije Drugoga svjetskog rata i bio na kraćem usavršavanju iz primjene radija u Institutu Gustave Roussy u Villejuifu kraj Pariza.⁶

Na oftalmologiji je dr. Isidoro Garofolo, a poslije i doc. dr. Alberto Filipović koji radi u bolnici do 1959. godine, a pomagao mu je i prim. dr. Gianni Capurso (podrijetlom iz Dubrovnika). Filipović je bio ugledan oftalmolog, koji je kod enukleacije oka zbog tumora stavljao na dno očne duplje mrežicu pokušavajući tako spriječiti ponovni rast tumora.

Otorinolaringologijom se, uz prim. dr. Cattija, bave i dr. Maxer i dr. Mihich, inače zet doc. dr. Lenaza. Njegov sin, prof. dr. Enrico Mihich, danas je jedan od vodećih američkih onkologa i direktor poznatog onkološkog instituta u Buffalu.

Na duševnom odjelu, uključujući neurologiju, rade psihijatri dr. Taroczy, dr. Otto Lenz i dr. Giovanni Dalma, poslije profesor i utemeljitelj Medicinskog fakulteta u Tucumanu, Argentina.¹⁷ Oni usko surađuju s prof. dr. Marinom Gopčevićem, uglednim tršćanskim neuropsihijatom i profesorom Medicinskog fakulteta u Parizu. U Sušaku u to vrijeme radi dr. Ivo Glavan, poslije profesor i poznati neuropsihijatar u Osijeku.

Institut za anatomsku patologiju u riječkoj bolnici vodi prim. dr. Leone Spetz-Guarnari, direktor sanitarne uprave bolnice je dr. Giovanni Tarozzi, a ravnatelj bolnice tada je bio dr. Giorgio Lado.⁵

Prema nekim zapisima dvadesetih godina radiološki odjel vodi dr. Lodovico Holtzabeck, koji 1923. godine uvodi rendgensko zračenje u terapiju tumora. Veoma agilan i zaokupljen tumorima, uspjeva zainteresirati i liječnički kolegij kao i savjet bolnice da 27. studenoga 1930. godine osnuju Onkološki dijagnostički centar. Taj će centar do konca rata djelovati kao ambulanta u kojoj će se besplatno pregledavati bolesnici iz Rijeke i okoline, za koje je postojala sumnja da boluju od malignog tumora. Centar je obavljao preglede i po pojedinim odjelima. Godine 1933. dobio je od Instituta Regina Elena iz Rima prvu količinu od 125 mg radija u obliku igala i tuba. S radijem je stigao i specijalni olovni sef koji je izradila *Belge-Congo comp.*, koja je proizvodila i radij u tadašnjoj belgijskoj koloniji Kongu. Debljina njegovih zidova i pretinaca za pohranu radij-igala i tuba je od 9 do 10 cm olova, što prema svim, pa i našim, novijim dozimetrijskim mjerenjima pruža potpunu zaštitu od zračenja. To je i jedini takav sef u našoj zemlji (*slika 1.*).

Slika 1. Olovni sef s pretincima za pohranu radija iz 1934. godine u Zavodu za radioterapiju i onkologiju KBC-a Rijeka.

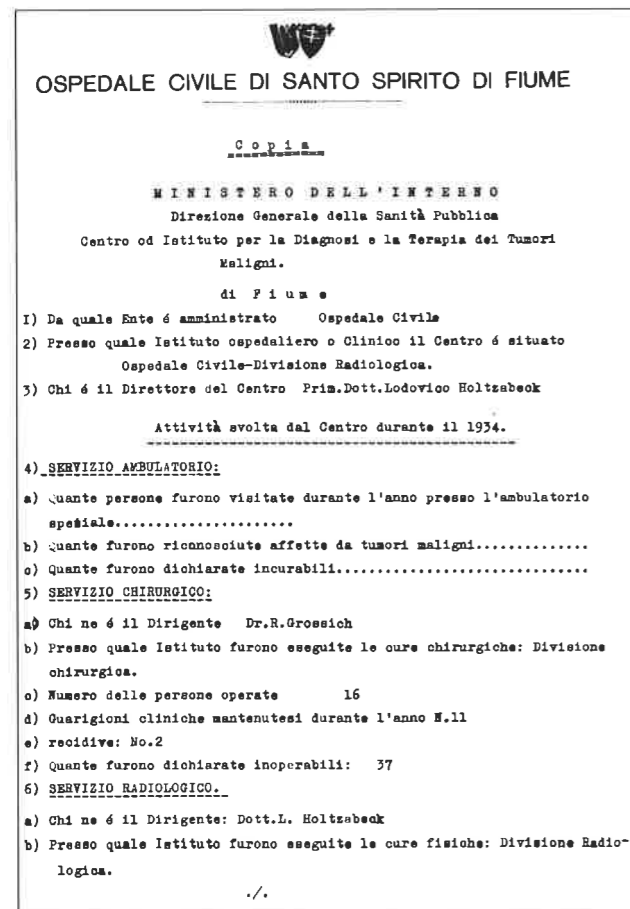
Dana 28. listopada 1934. godine osniva se i Centar i Institut za dijagnostiku i terapiju malignih tumora (Centro ed Istituto per la diagnosi e la terapia dei tumori maligni). Oba su centra smještena pri radiološkom odjelu, koji se nalazio u prizemlju današnje glavne zgrade istočno, gdje je i danas Radiološki zavod. Institut je imao dvije prostorije za radijum-terapiju, jedna je bila sa sefom i za pripremu radija, a druga za njegovu aplikaciju na bolesniku. Treća je prostorija bila za liječnika i ambulantu (vjerojatno i za ambulantne preglede onkološkog centra) (*slika 2.*).

Međutim, bolesnici leže na odjelima interne, kirurgije, dermatologije, očnoj i kroničnom odjelu uz zajedničku brigu i kontrolu radija i zračenja.^{5,7}

Šef je oba centra prim. dr. Holtzabeck koji ih veoma uspješno vodi do 1945. godine. Sam aplicira radij-igle i tube kod karcinoma kože, ginekoloških karcinoma i drugih pristupačnih tumora, a isto tako određuje i rendgensku terapiju. Pomaže mu dr. Giorgio Perini, a od 1934. godine i specijalizirana medicinska sestra Pierina Blažina, koja 1946. godine prelazi na rendgensku dijagnostiku.⁷

Za 1934. godinu nismo uspjeli naći potpun popis svih liječenih bolesnika. Imamo podatke o 65 bolesnika koji su bili podvrgnuti radikalnom zračenju radijem, rendgenom ili su operirani na Kirurškom odjelu, dok je 37 bolesnika liječeno s inoperabilnim tumorima uzapredovalih stadija.

Centri proširuju i razvijaju svoju djelatnost, a broj liječenih bolesnika iz godine u godinu raste. Povećava se i broj onkoloških pregleda. Tako je 1935. godine bilo 111, a 1941. godine već 1.253 registriranih bolesnika. Tijekom rata uvelike opada i broj bolesnika i pregleda.⁵

Slika 2. Naslovna stranica prvog izvješća o radu za 1934. godinu Centra i instituta za dijagnostiku i terapiju malignih tumora u bolnici "Sv. Duh" u Rijeci.

U istom razdoblju u Sušaku je prva bolnica osnovana 1924. godine u današnjoj Ulici T. Strižića 3, sa 72 kreveta na kirurškom, internom i zaraznom odjelu. Međutim već 1935. godine u Sušaku je izgrađena velika i moderna banovinska bolnica s 200 bolesničkih kreveta. Svi šefovi različitih odjela izvrsni su stručnjaci izobraženi u zagrebačkim klinikama i zavodima. Organiziraju rad pojedinih specijalističkih odjela u kojima provode suvremenu onkološku dijagnostiku i terapiju. Detaljniji opis rada liječnika u toj bolnici dao je doc. dr. M. Zgrablić u svojoj knjizi *Korijeni i povijest interne medicine u Rijeci* (str. 385), pa se to ovdje ne bi ponavljalo.¹ Jedino bi bilo vrijedno spomenuti prim. dr. Luja Križa koji osniva Rendgenološki odjel, ubrzo nabavlja potrebne rendgenske aparate, te 1936. godine započinje uporabom rendgenskog zračenja kod malignih tumora, koje provodi do rata.^{1,2}

Treće razdoblje onkologije počinje 1946. i traje do 1960. godine. To je vrijeme sjedinjenja Sušaka i Rijeke u jedan grad – Rijeku, a prijašnje bolnice ostaju i dalje zasebne ustanove.

U riječkoj bolnici koja dobiva naziv Opća bolnica *Brača dr. Sobol*, dolazi do velike reorganizacije službi po povratku naših liječnika iz vojske, a odlaskom talijanskih liječnika. Te godine ravnatelj postaje prof. dr. Zdravko Kučić, a u bolnicu se vraća i prim. dr. Viktor

Finderle koji je imenovan šefom Ginekološko-porođajnog odjela i Radium zavoda. Naime, Institut za dijagnostiku i terapiju malignih tumora samo je preimenovan u Radium zavod i pod tim je nazivom nastavio s radom započetim još prije 16 godina.⁶ Zapravo je to odsjek koji u 1946. i 1947. godini ima samo jednu sobu u kojoj je olovni sef i u kojoj se priprema i aplicira radij, a smještena je pri Zavodu za rendgenologiju. Zavod ima i dvije sobe s četiri bolesničke postelje na prvom katu na Očnom odjelu, Tih godina radij primjenjuje prim. dr. Finderle uz pomoć dr. Draga Vrbanića.

U proljeće 1948. godine Radium zavod je premješten na prvi kat glavne zgrade iza dermato-venerološke klinike u pet prostorija. U tri bolesničke sobe ima 16 do 18 kreveta, jedna mala prolazna soba namijenjena je za osoblje i jedna veća prostorija sa sefom za pripreme i aplikaciju radija. Tijekom 1952. godine s Radium zavoda-Rebro iz Zagreba stiže i dodatnih 80 mg radija u obliku igala i tuba.⁸

Prema tadašnjim principima empirijske pariške metode, doc. dr. Finderle do 1955. godine veoma uspješno primjenjuje radij kod raznih tumora, a naročito kod karcinoma ženskih genitalnih organa i kože.

Kao član ekipe prof. Körblera iz Zagreba 1952. i 1953. godine, jedan od autora susreo se i bio u društvu s doc. dr. Finderleom, čovjekom široke medicinske kulture i slušao o njegovu radu s radijem.

Isto tako prof. dr. Drago Vrbanić zajedno s njime, ili samostalno, od 1947. do 1950. godine primjenjuje radij, a od 1955. do 1959. godine često uz pomoć prim. dr. Nikole Ivandića, rjeđe i prof. dr. Vladimira Uremovića.

Prof. dr. Vrbanić, zaokupljen onkološkom problematikom, veoma uspješno primjenjuje radij, ali je bio još bolji dijagnostičar i vrhunski operater tumora. Bio je najbolji među mnogobrojnim vrsnim ginekolozima, imao je najbolje rezultate operacija ginekoloških malignoma s najmanje štetnih nuspojava. Bio je na kraćem usavršavanju na Institutu Gustave Roussy u Parizu.

Zainteresirani za unapređenje onkološke službe u riječkoj Bolnici *Brača dr. Sobol*, prof. dr. Z. Kučić, prof. dr. D. Vrbanić i doc.dr. A. Medanić već 1956. godine šalju u Zagreb prvog liječnika na specijalizaciju iz radijacijske onkologije.⁸

U 1946. godini Rendgenološki zavod preuzima prof. dr. Berislav Turčić, ugledni rendgenolog iz Zagreba, a 1951. pridružuje mu se nakon specijalizacije i prof. dr. Marijan Matejčić. Oba su intenzivno zaokupljena rendgenskom dijagnostikom te dvije godine poslije stavljaju u rad samo novonabavljeni rendgenski aparat za dubinsko zračenje (Siemens bomba), a rendgenski aparat za površinsko zračenje (dar UNRE) pohranjuju na duže vrijeme u skladište.

U Općoj bolnici na Sušaku nekoliko godina nakon rata i uspostavljanja bolničke službe, prim. dr. Lujo Križ, a zatim i dr. Marija Richtman, premda manje, primjenjuju površinsku i dubinsku rendgensku terapiju. U 1956. godini u sušačku bolnicu dolazi prof. dr. Matejčić koji

povremeno zrači bolesnike do 1959. godine, tada radioterapiju preuzima i provodi konzilijarno do 1969. godine dr. Predrag Pavlović.²

U tom poratnom razdoblju onkološki bolesnici leže po različitim odjelima gdje se provodi sva potrebna dijagnostička obrada i terapija (najčešće kirurški zahvati). Za zračenje odlaze na Rendgenološki odjel.

To je vrijeme, 1955. godine, osnivanja Medicinskog fakulteta u Rijeci s pojedinim klinikama i zavodima, što je i veliko unapređenje kvalitete rada u bolnicama.

Onkološkom problematikom u okviru pojedinih klinika uspješno se bavi više vrsnih specijalista. Na kirurgijama su to doc. dr. Ante Medanić i doc. dr. Janko Komljenović sa suradnicima. Na ginekološkim klinikama prof. dr. Drago Vrbanić i prof. dr. Davor Perović, prof. dr. Tvrtko Dujmušić i prim. dr. Jakov Bakotić na otorinolaringologijama, prof. dr. Zdravko Kučić i prof. dr. Silvije Novak na internim klinikama te prof. dr. Ante Vukas i prof. dr. Dušan Jakac, a poslije i prof. dr. Zdravko Periš na dermato-venerološkim klinikama.

U to su vrijeme veliko zanimanje za tumore pokazivali i prof. dr. Zdenko Šporm i prof. dr. Zvonimir Mihelić, poslije i prof. dr. Boris Nemeč.

Iz javnog zdravstva svakako treba spomenuti prof. dr. Kajetana Blečića koji se bavio različitim akcijama oko prevencije i ranog otkrivanja tumora u riječkom kraju.

Međutim, izrazitu sklonost za onkološku problematiku i spremnost da svojim velikim znanjem i iskustvom pomognu, naročito su pokazivali profesori Vrbanić, Medanić i Dujmušić, što je veoma važno jer su predstavljali tri najvažnije grane kirurške medicine iz najveće medicinske ustanove u Rijeci.

Nakon specijalizacije u Zagrebu, Parizu i Manchesteru, u Rijeku 1959. godine dolazi prvi radijacijski onkolog dr. Predrag Pavlović. Odmah objedinjuje rendgensku i radij-terapiju u okviru Radium zavoda, uvodi nove metode zračenja, ali i kemoterapije malignih tumora, a 1961. godine započinje prvu terapijsku upotrebu radioizotopa u Rijeci. U 1962. godini Zavod-oddsjek prerasta u Odjel za radioterapiju i primjenu radioizotopa, a na specijalizaciju dolazi dr. Ladislav Kontus. Potom se inicira osnivanje radioizotopnog laboratorija te se uz dr. Kontusa, na tečaj izobrazbe za rad s radioizotopima u Vinču-Beograd šalje prof. dr. Vesnu Švarcer, fizičarku, i prof. Juru Šikića, biologa.

Međutim, zbog nedostatka kadrova (samo jedan specijalizant) i prostora, 1964. godine Zavod sporazumno ustupa radioizotopni laboratorij Internoj klinici u riječkoj bolnici, zajedno s prvom opremom koju smo nabavili ili dobili na dar od bivše *Jugolinije* dobrotom Jure Vukasovića i Zdravka Čire Kovačiča.

Zbog potrebe širenja rada, u ožujku 1963. godine Odjel se premješta u zasebnu zgradu (vila *Gorup*), gdje se dijelom i danas nalazi. Počinje raditi površinska rendgenska terapija, a s uvođenjem susjednog paviljona, Odjel ima 48 bolesničkih postelja (slika 3.).

Slika 3. Stara zgrada Zavoda za radioterapiju i onkologiju KBC-a Rijeka 1963. godine.

U 1965. godini izgrađen je posebni paviljon i nabavljena tada najsvremenija kobaltna bomba (Theratron B) iz Kanade, koja je odmah započela s radom.⁹ Te godine s Instituta Ruder Bošković u Zagrebu dolazi dipl. ing. Neda Stipčić, vrsna fizičarka koja osniva fizikalno-dozimetrijski laboratorij i službu za zaštitu od zračenja. Pavlović i Stipčić razrađuju i uvode brojne nove metode radioterapije, posebice različite tehnike i metode s telekobaltnom terapijom, o čemu objavljuju više radova (11-13). U 1965. godini specijalizaciju započinju dr. Anton Lesica i dr. Stilijan Georgiev (slika 5.).

Slika 4. Na prvom katu Ginekologije smješten je 1985. novi dio Zavoda za radioterapiju i onkologiju KBC-a Rijeka.

U 1968. godini, daljnjim razvojem, Odjel prerasta u današnji Zavod za radioterapiju i onkologiju i upošljava dva nova liječnika – dr. Eriku Lovasić i dr. Branimira Krenajza.

U 1974. godini sakupljenim donacijama nabavljen je najmoderniji aparat *Curiatron* s radioaktivnim cezijem za liječenje ginekoloških malignoma metodom kasnijeg uvođenja (afterloading), a metodu su u nas razradili prim. mr. sc. L. Kontus i doc. dr. sc. N. Stipčić-Šolić. To je prvi takav uređaj u bivšoj Jugoslaviji, a nakon Rijeke nabavili su ga i svi drugi onkološki centri u zemlji. Moramo znati da je Rijeka već od 1934. godine, uz Cen-

tar za ginekološki malignom u Petrovoj ulici u Zagrebu, jedini centar u kojem se ginekološki malignomi sustavno liječe i radijem¹⁰ (slika 6).

Slika 5. Kobaltna bomba (theratron B) u Rijeci u uporabi od 1965. do 2000. godine.

Te godine na Zavodu se zapošljavaju dr. Tatjana Bobuš i dr. Diego Brumini, poslije i prvi asistent na Medicinskom fakultetu za predmet Onkologija.

U 1976. godini dr. Predrag Pavlović, redoviti profesor Medicinskog fakulteta u Rijeci, uvodi u dodiplomske studije stomatologije, a zatim i medicine predmet Onkologija s radioterapijom, a Zavod postaje nastavna baza Medicinskog fakulteta. Od 1965. godine stalno se provodila i poslijediplomska nastava iz predmeta Onkologija u okviru više raznovrsnih studija.

Od 1983. godine dalje na specijalizaciju dolaze dr. Milan Gajić, dr. Ružica Karnjuš-Begonja, dr. Ira Pavlović-Ružić i dr. Goran Golčić. U posljednjem desetljeću više je starijih suradnika otišlo u mirovinu ili drugdje, a na njihova je mjesta zaposleno nekoliko novih liječnika i fizičara.

Aktivnosti Zavoda stalno se i značajno proširuju pa je osamdesetih godina osnovan hematološki laboratorij i nabavljen mikroskop te je započeta citološka dijagnostika tumora (mr. sc. D. Brumini). Preko Hrvatske lige za borbu protiv raka i donacijama skupljenim sredstvima za Zavod, nabavljen je novi opći ultrazvučni aparat koji je prvi takav uređaj u bolnici tada još *Bruće dr. Sobol*. Aparat je bio smješten u jednom od paviljona Zavoda. Preglede tumora, osobito dojke, te centriranje tumora uspješno prvi započinje prim. dr. sc. M. Gajić, a aparatom se služe i druge klinike. Uvode se nove metode polikemoterapije (dr. sc. T. Bobuš), a, što je posebno važno, u primjeni i za ambulantne bolesnike (dnevna klinika) kao i uporaba najnovije imunoterapije različitih tumora (mr. sc. I. Pavlović-Ružić) (slika 4).

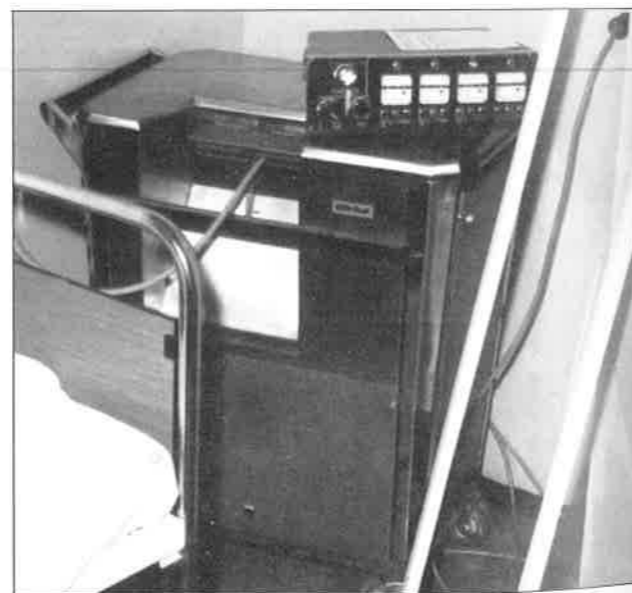
Godine 1986. nabavljen je u Zavodu novi *Curietron*, a nakon 1997. stavljen je u rad linearni akcelerator sa simulatorom i novom kobaltnom bombom i tako je praktično nakon dvadeset godina realiziran jedinstveni i zajednički zahtjev svih onkoloških centara prihvaćen na simpoziju *Onkologija jučer, danas i sutra u SR Hrvatskoj* (Zagreb, 1978.).

Od 1967. godine i osnutka Hrvatske lige protiv raka u Rijeci, liječnici i sestre Zavoda aktivno i stalno sudjeluju u njezinu radu.¹⁴

U ovom posljednjem, četvrtom razdoblju onkologije u Rijeci, Zavod za radioterapiju i onkologiju već od 1960. godine postaje ne samo regionalni onkološki centar za dijagnostiku i liječenje malignoma nego i aktivno potiče i promiče timski rad i međukonzilijarnu suradnju s brojnim strukama obje bolnice, s Bolnicom za plućne bolesti Ičići, Ortopedskom bolnicom u Lovranu te s bolnicama u Puli i Zadru.

Timski je rad godinama izvrstan s prof. dr. Vrbanićem i suradnicima, a poslije s prof. dr. Nikolom Matejčićem. Jedanput na tjedan obavljali su se zajednički pregledi, dogovori i kontrole bolesnika. Sličan rad na ginekologiji Sušak trajao je samo dok je sudjelovao osobno prof. dr. Perović. Izvrstan timski rad jedanput u tjednu, čak četrdeset godina, provodi se s otorinolaringolozima, od prof. dr. Tvrta Dujmušića i prof. dr. Tomislava Matutinovića do prof. dr. Miljenka Kovačevića, kao i njihovih nasljednika. Uzorna suradnja i timski rad ostvareni su i s prof. dr. Slobodanom Marinom, dr. Borisom Grković i poslije s prim. dr. sc. Zlatom Beg-Zec-Kopani. Dobra konzilijarna suradnja obavljala se s kirurškim i internim klinikama, dermatologijom i čeljusnom kirurgijom na Sušaku te Ortopedskom bolnicom u Lovranu.

Tako je Onkološki zavod bio promotor, a pojedine klinike i zavodi suorganizatori modernog onkološkoga tretmana bolesnika.^{15,16}

Slika 6. Curietron – uređaj s radioaktivnim cezijem (Cs-137) za afterloading-metodu zračenja ginekoloških malignoma u Rijeci od 1974. godine.

Početak šezdesetih godina u Rijeku dolaze dva vrsna torakalna kirurga – prof. dr. Andrija Longhino i prof. dr. Vinko Frančisković, koji obavljaju operacije plućnih karcinoma, poslije prelaze na druga područja, a te zahvate uspješno nastavlja prof. dr. Anton Šepić. Neke

kirurge počinje većim dijelom zaokupljati onkološka problematika, kao što je slučaj s prim. dr. Franom Dobrilom koji se bavi kirurgijom tumora dojke i štitnjače, ili doc. dr. Gustavom Štajnfelom, prim. dr. Ettoreom Martinezom i mr. sc. dr. Nevenom Eškinjom sa suradnicima na neurokirurgiji. Na digestivnoj kirurgiji su to vrsni operateri – prof. dr. Miljenko Uravić i prof. dr. Arsen Depolo, a na urologiji prim. dr. Vjerislav Peterković i prim. dr. Giampaolo Velčić. Na čeljusnoj kirurgiji velike radikalne operacije tumora rade prof. dr. Radomir Tavčar, prof. dr. Marijan Car i prof. dr. Mirna Juretić, dok na Internoj klinici na hematologiji prof. dr. Mira Premužić sa dr. sc. Mirom Sever-Prebilić već se desetljećima intenzivno bave hematološkim tumorskim bolestima i provode izvršnu citološku dijagnostiku tumora.

Posebno treba izdvojiti dječji onkološki odjel u bolnici Kantrida, gdje su 1970. godine doc. dr. Neda Krpan-Antonin i dr. Miljenka Smokvina započele izvršnu dijagnostiku, a posebice terapiju tumorskih bolesti u djece.

U okviru više struka, razni su specijalisti toliko zaokupljeni onkološkom problematikom da si mogu pridodati u nazivu i onkolog, a i pojedini odsjeci ili odjeli koji pretežno rade s tumorima, trebali bi u svom nazivu imati onkološku oznaku. Naravno pritom svaki odjel ostaje isključivo u domeni svoje specijalnosti, ne zadirući u tuđe kompetencije. Samo suradnja onkoloških centara s tim odjelima i specijalistima vrlo je jednostavna, učinkovita, stalna i redovita u zajedničkom rješavanju onkološke problematike.^{15,16}

U javnoj službi onkologija je u Rijeci imala stalnu podršku Narodnoga zdravstvenog lista i prof. dr. Kajetana Blečića, osobito pri organizaciji pet stručnih skupova i simpozija o prevenciji i ranoj detekciji tumora te u provođenju višegodišnje akcije ranog otkrivanja raka dojke i ženskih genitalnih organa na širem području Rijeke (prof. dr. Verena Kogoj-Bakić).

U Rijeci i Opatiji, uz suradnju više grana medicine tijekom posljednjeg razdoblja, organizirana su četiri onkološka simpozija s međunarodnim sudjelovanjem uz nazočnost velikog broja onkologa raznih specijalnosti, a organizirano je i nekoliko intersekcijskih sastanaka radijacijskih onkologa.

Različiti onkolozi, osobito sa Zavoda za radioterapiju i onkologiju KBC-a Rijeka, svake su godine s brojnim radovima sudjelovali na kongresima u zemlji i svijetu, tiskali brojne stručne i znanstvene radove, a preko Medicinskog fakulteta u Rijeci organizirali i sudjelovali u nekoliko istraživačkih projekata o tumorima.

Medicinski fakultet bio je začetnik i sjelo nekoliko istraživačkih projekata, posebice iz eksperimentalne onkologije, gdje su se isticale ekipe prof. dr. Danijela Rukavine i prof. dr. Stipana Jonjića.

RASPRAVA I ZAKLJUČAK

Podataka o zanimanju za onkološku problematiku među riječkim liječnicima u prvoj polovici 20. stoljeća veoma je malo, posebno za razdoblje između dvaju

svjetskih ratova. Ipak smo utvrdili da je u Rijeci vrlo rano postojalo stanovito zanimanje za onkologiju (Lenazov koncept leukemije). Snažan razvoj onkologije počinje dobivati svoje prave oblike od 1930. godine, kada je osnovan dijagnostički, a 1934. godine i terapijski onkološki centar, što je vremenski blizu razdoblju osnivanja centara u Zagrebu, Ljubljani i Beogradu.¹⁸ U tom centru ili Institutu u riječkoj Bolnici *Sv. Duh* bolesnici s tumorima operiraju se i/ili zrače rendgenskom ili radij-terapijom, a, što je veoma zanimljivo, već su tada razlikovali radikalno i palijativno liječenje, a bolesnike dijelili na kurabilne i inoperabilne.

U skladu s republičkom zdravstvenom politikom nakon šezdesetih godina dolazi do značajnog razvoja radijacijsko-onkološkog zavoda koji dobiva nov, prostorniji smještaj u zasebnoj zgradi i s pratećim paviljonom, njegova ekipiranja sa svim medicinskim najmodernijim uređajima i nadasve važnom izobrazbom brojnih kadrova. Uvodi se timski rad. Zavod inicira raznovrsnu interdisciplinarnu onkološku suradnju i uspostavlja se jedinstvena doktrina dijagnostike i terapije tumora u Rijeci. U okviru nekoliko grana medicine razvijaju se onkološke jedinice, odnosno timovi specijalista koji se posvećuju dijagnostici i terapiji tumora iz područja svoje specijalnosti. Onkologija u svim domenama dobiva puno značenje, a posebice uvođenjem u različite nastavne studije na Medicinskom fakultetu u Rijeci. Osobit je napredak postignut u radijacijskoj onkologiji koja je napravila velike korake u skladu sa suvremenim svjetskim trendovima, a Zavod za radioterapiju i onkologiju sedamdesetih je godina bio uvršten i u katalog svjetski priznatih radioterapijsko-onkoloških institucija Svjetske unije za borbu protiv raka (UICC) pri Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji.¹⁹

LITERATURA

1. Zgrablić M. Korijeni i povijest interne medicine u Rijeci. Rijeka: Menora d.o.o., 1999: 359-547.
2. Lovasić I. Začeci i razvoj radiologije u Rijeci. Zbornik radova Prvog kongresa hrvatskog društva radiologa 1994. Rijeka, 994:24-28.
3. Sepčić J, Muzur A, Lionello Lenaz, biobibliografska naznaka. Acta Fac Med Flum 1997; 22(2):63-66.
4. Matejčić R, Matejčić M. Ars aesculapii, Rijeka, Izdavački centar Rijeka, 1982:117-176.
5. Arhiv Zavoda za radioterapiju i onkologiju, KBC Rijeka, Dokumentacija za 1934-42, i ostalo.
6. Mirošević L, Margalić B. Dr. Viktor Finderle, izumitelj vakum ekstraktora. Acta Fac Med Flum 1997;22(2):43-49.
7. Pavlović P. 40 godina djelovanja Zavoda za radioterapiju i onkologiju u Rijeci. Uvodna riječ. Proslava 40 obljetnice Zavoda – Stručni sastanak. Rijeka: 8-9. studeni 1974.
8. Körbler J. Sjećanja – susreti – zapisi akademika profesora dr. Juraja Körblera. Arhiv povijesti medicine. 1982 (suppl 1):72-80.
9. Kubović M. Razvoj radioterapije u Hrvatskoj. Libri Oncol 1983;XII:5-16.

10. Bašić M, Hauptman E, Knežević M i sur. Kancerologija – Interdisciplinarna grana medicine i neki aspekti razvoja u Hrvatskoj, 1977: Akademija Zbora liječnika Hrvatske, Bilten 10:128-138.
11. Pavlović P, Kontus L, Stipčić N. Telekobaltna terapija karcinoma dojke, Radiol Jugosl 1971; 5(1):47-54.
12. Pavlović P, Stipčić N. Važnost određivanja smještaja tumora i raspodjele doza u telekobaltnoj terapiji, Radiol Jugosl 1973;7:123-125.
13. Pavlović P, Lovasić E, Krenajz B, Stipčić-Šolić N. Mogućnosti zaštite gonada pri telekobaltnoj terapiji malignoma testisa, Radiol Jugosl 1986; 20(4):403-405.
14. Pavlović P. Trideset godina rada Hrvatske lige protiv raka u Rijeci, U: 30-godišnjica aktivnosti Lige u Rijeci., Rijeka, Tiskara Zambelli, Rijeka 1997:7-13.
15. Longhino A, Pavlović P, Šustić V, Kontus L. Osnovi dokumentacije i konzilijarne obrade karcinoma dojke, pluća i debelog crijeva, Medicina 1967; 4:244-250.
16. Pavlović P, Dobrila E, Georgijev S, Pavlović-Ružić I, Kučan E. Principi liječenja ranoog raka dojke u Kliničkom bolničkom centru - Rijeka, Rad JAZU 447 Medicinske znanosti, knjiga XXIV, Ognjen Prica, Zagreb 1989, 41-47.
17. Lukežić L. Prinosi za povijest riječke stomatologije, Acta Fac Med Flum 2000; 25 (1-2) : 70-76
18. Pavlović P, Pavlović-Ružić I. Povijest radioterapije u Republici Hrvatskoj, U: Više autora, Radioterapija-gdje, kada, kako, «KATMA», Zagreb 1993, 5-7.
19. UICC International Directory of Specialized Cancer Research and Treatment Establishments. Techn Rep Ser Vol 23 First Edition. Geneva:UICC, 1976: 481